

Molnár László

Hazatér(het)tek?

Még jószerevével be sem fejeződött a második világháború, a szövetségesek eltávolodása, óvatosan fogalmazva, egymás ellen fordulása máris megkezdődött.

A szovjet birodalom – a jaltai, teheráni megállapodások alapján – jelentős érdekövezetet, és védelmi puffert zónát alakított ki határaitól távol.

A szovjet katonai vezetés azonban ezt a zónát déli irányban nem látta elég megbízhatónak. Az elfoglalt Magyarországon túl ott volt ugyan a kommunista Jugoszlávia, de ez az ország nem tartozott a Szovjet befolyási övezetbe. Szabadságharcát önállóan – angol és amerikai támogatással – vívta meg. Tito a kommunizmus építésének – a szovjet sztálini modellől eltérő – sajátos útját választotta.

A birodalmi politika szerint veszélyes társtól tehát meg kellett szabadulni, méghozzá politikai eszközökkel. Erre lehetőséget a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájából való kizárás adott.

Jugoszlávia ellenséggé vált. Kiválásával a védelmi rendszer déli erődje Magyarország lett.

A nyílt háborús készülődést politikai téren kellett előbb előkészíteni. (Miközben már megfogant a fizikai védelmi rendszer kiépítésének gondolata is, bár erről talán még a legmagasabb magyar vezető rétegek sem tudtak.)

A külső ellenség tehát megvolt. A déli, határ menti területek szabad felvonulási tereppé válásához azonban szükség volt további lépésekre. Ehhez a belső ellenség rémét kellett feléleszteni.

A belső ellenség keresése és az ellenük való harc már 1948–49-ben, az egyház elleni támadással megindult. 1948-ban államosították az egyházi iskolákat. 1949 során a szerzetesekről névjegyzékek készültek. A rendházak lakói szoros megfigyelés alá kerültek, mozgásszabadságukat korlátozták.

1950. június 9-éről 10-ére virradó éjszakán, a Jugoszláviával szemben kialakult háborús pszichózis tetőpontján, a déli határsávból, egy 1939-es miniszterelnöki rendeletre való hivatkozással deportálták az összes szerzetest.¹

A sztálini módszer alkalmazásának a koalíciós berendezkedés idején még nem volt meg a lehetősége. Az 1949-es választások után azonban a helyi, a járási és a megyei tanácsok létrehozásával új helyi hatalmi és igazgatási rendszer jött létre. A megyei és a járási, valamint a városi tanácsok 1950. június 15.-től kezdődően kezdték meg működésüket, a községi tanácsok csak októbertől. Ebben a köztes időben zajlott a megyékben és a településeken a hatalomváltás. A helyi közigazgatásban átmeneti állapot uralkodott: a régi közigazgatási szervezetet lényegében már szétverték, az új szervezet pedig még nem alakult ki.

Jugoszlávia elleni védekezésül a jugoszláv és az osztrák államhatár mentén 15 kilométer mélységű határsávot alakítottak ki, ahol csak megfelelő igazolvány birtokában lehetett tartózkodni, illetőleg különleges engedéllyel lehetett oda belépni. A déli határsávba tartozott Baranya megye 131, Bács-Kiskun megye 22, Csongrád megye 17, Somogy megye 51, Zala megye 43 faluja, és Baja, Mohács, Nagykanizsa és Szeged városok. A nyugati határsávba Győr-Sopron megye 79, Vas megye 78 községe, valamint Kőszeg, Mosonmagyaróvár és Sopron.

A hatalom számára a határsávban nem kívánatos személyek – kulákok, malom-, kocsmá- és cséplőgép tulajdonosok, jól működő kisiparosok – eltávolításának formális jogi kereteit, valamint a déli határsávban lakók számára az áttelepítés helyszíneit a szovjet mintára létrehozott, korlátlan hatalommal felruházott Államvédelmi Hatóság találta meg, szintén egy 1939-es rendelet alapján, és hajtotta végre a kitelepítéseket.²

A hátra maradt ingó és ingatlan vagyont továbbra sorsában szerepet kaptak az éppen megalakuló járási és megyei tanácsok. Leltárakat készítettek, majd az ingatlanok egy részét elárverezték, nagyobbik részét a párt és tanácsai szervek, illetőleg néhány más közintézmény használta fel. A földingatlan nagy része az éppen alakuló termelőszövetkezeti csoportok kezelésébe került, vagy állami tartalékként hasznosították.

A házak osztoztak a földek sorsában, termelőszövetkezeti csoportok használatába kerültek, egyéb közcélú feladatok ellátására, illetve bérlakásokként hasznosították őket.

Tudjuk azonban, hogy a leltárakat nem minden esetben vették fel. Az ilyen helyekről aztán nyomtalanul tűnt el minden ingóság.

A Hortobágyon kialakítottak 13 tábort: Árkus, Borsós, Borzas (Mihályhalma), Ebes, Elep, Erzsébetmajor (tiszaszentimrei 9-es tanya), Kormó-puszta (Tiszagyenda), Kócs-puszta (tiszafüredi vagy Jusztusz-tanya), Kónya-tanya, Lászlómajor (Kunhegyes), Lenin-tanya (Polgár-tanya), Tedej, Tiszaigar (tiszaigari Piros Kán).

Egy, a Belügyminisztérium Közrendészeti Főosztálya által 1952 végén készített feljegyzés szerint a 12 állami gazdaságban mintegy 8000 „kitelepített és kényszerartózkodásra kötelezett” személyt helyeztek el.³

A „telepesek” őrzését külön e célra szervezett, úgynevezett „K” rendőrőrsök végezték a számukra kiadott különleges utasítás szerint.

Sztálin halálát követően Magyarországon is némi politikai enyhülés következett be. A Nagy Imre vezette kormány igyekezett a törvényességet visszaállítani. Széleskörű közkegyelmet hirdettek, amely az ország lakosságának mintegy 8%-át érintette. A közkegyelem egyik fejezeteként javasolták a hortobágyi zárt területen élő 7244 személy helyzetének rendezését, kitelepítésük október 31.-ig történő megszüntetését is.⁴

A kitelepítettek választhattak: a távozás vagy a táborok környékén történő letelepedés mellett. Többségük a távozás mellett döntött. A maradék egy része az őszi betakarítási munkák után tette ugyanezt.

Letelepedési engedélyhez kötött helyekre – Budapest, Miskolc, Komló, Sztálinváros, Várpalota, a déli és a nyugati határsáv – az eltávozók nem mehettek. Régi lakhelyükre akkor sem térhettek vissza, ha az nem letelepedési engedélyhez kötött helység volt. Ha a tilalom ellenére mégis megjelentek, ingatlan és ingó vagyonukat nem vehették vissza. Ennek foganatosítására a kényszerlakhelyhez kötöttség megszűnését kimondó határozattal együtt kitiltási határozatot is hoztak, amelyről a hortobágyi rendőrségi kirendeltség értesítette a régi lakhely szerint illetékes rendőrkapitányságot is.⁵

Az 1955. évi politikai visszarendeződés után, 1956 tavaszán újabb politikai enyhülés következett, amelynek egyik eredménye a déli határsáv létesítésekor „lakóhelyükről eltávozni kényszerült személyek” vagyoni jogaiba történő visszahelyezése volt. A visszatérteket, szociális és vagyoni helyzetük alapján családonként ötezer forint segélyben lehetett részesíteni. A segély lehetőségét csakhamar kiterjesztették az eredeti lakhelyükre vissza nem térők számára is. A termelés beindításához, a lakóház rendbe hozásához az OTP családonként tízezer forint összegű kölcsönt adhatott.

Az igények kielégítésére a Pénzügyminisztérium Baranya, Bács-Kiskun és Somogy megyék, valamint Szeged város részére 2-2 millió, Zala megye részére 1,5 millió Ft póthitelt biztosított.⁶

A táborok 1950. június és 1953. október között működtek. 1950. június 22-23-án a déli határsávból, öt gyűjtőállomásról (Szeged, Kiskunhalas, Pécs, Kaposvár, Zalaegerszeg) 1991 személyt telepítettek ki 486 vagonnal.⁷

Láttuk, hogy a kitelepítések egyetlen éjszaka zajlottak le a teljes déli határsávból, de történtek később is. Még 1953. május 29-én is történt hortobágyi kitelepítés Csesztregről. „Hatóságunk Központja elrendelte az Osztályunkra előállított Szőke Gyula Csesztregen, 1895-ben született, anyja Rigó Rozália, volt vendéglős kulák, Csesztreg 123 szám alatti lakosnak és családjának a Hortobágyra való betelepítését. Szőke Gyulát őrizetben azért kísértem át, hogy szíveskedjék betelepítésre véghatározatot hozni, és a betelepítést végrehajtani. Tudomásom szerint Szőke Gyula feleségével együtt élt Csesztreg 123. szám alatt. Szőke Gyula Csesztregre költözése előtt Őriszentpéteren volt vendéglős, ahol kapcsolatban állt embercsempészekkel és titoista kémekkel. Így állt kapcsolatban Sipos Pál titoista ügynökkel is, akinek Jugoszláviába és nyugatra szöktetésre több személyt közvetített. Szőke Gyula alaposan gyanúsítható azzal, hogy a legutóbbi időkben is kapcsolatot tartott titoista ügynökökkel, akik illegálisan jöttek Jugoszláviából az ország területére. Fentiekre való tekintettel Szőke Gyulának jugoszláv magyar határ közelében tartózkodása államvédelmi szempontból nem kívánatos.”⁸

Az új, még jószerevel föl sem állt közigazgatási apparátusnak, a politikai rendőrség utasítására tudomásul kellett vennie, hogy a kitelepítettek ellenséges, megbízhatatlan elemek, akiket családtagjaikkal együtt a politikai rendőrség kényszerartózkodásra és munkavégzésre kötelezett a „Hortobágy és környékén lévő állami gazdaságokban”. Eltartásukról maguknak kellett gondoskodniuk, és a munkavégzésre nem képes öregeket és betegeket is a zárt tábor többi lakójának kellett eltartania.

Fentiekből is jól kitűnik, hogy olyan tekintélyes, vagyonos embereket kellett elhurcolni, akiknek eltávolítása meggyőzhette az otthon maradottakat arról, hogy bárkire, bármikor sor kerülhet. Módszereik embertelenségére jellemző az az eset, amikor a hivatalban lévő jegyzővel elkészítették az összes kitelepített iratát, majd közölték vele, hogy utolsónak magát is vegye fel a listára. A cél tehát egyértelműen a megfélemlítés volt.

Ez olyan jól sikerült, hogy a falvakban lakók évtizedekig nem beszéltek a településeiken egykor folyó erődítési munkákról, vagy a kitelepítettek a tábo-

rokban történekről. Gondosan rejtegették az ott készült feljegyzéseiket, fényképeiket. Még a rendszer-váltást követően is több évnek kellett elteltie, hogy ezeket másoknak is megmutassák.

Az alábbiakban a táborok egykori életét bemutató visszaemlékezést, és az ottani mindennapokat bemutató verseket közlünk.

Ferecskó Istvánné Adanics Matild
A kitelepítésről (2007. december 5.)

1950. június 23-án vittek el bennünket. Szüleimet kuláknak nyilvánították, osztályidegennek és tulajdonképpen őrájuk szólt a kitelepítés, az egész családra, lemenőágra, a felmenőre nem. Én a nagymamámmal itt laktam Pákán, és kerestek Pördeföldén, hogy még egy személy tartozik a családhoz, hogy az hol van? Bementek a bíróhoz. Aztán telefonáltak ide a pákai bírónak. Azt kérdezték, hogy kiadnak-e? Mondta, hogy: igen, mehetek én is. Természetesen kiadott.

Én végig néztem, amikor a Mariskáékat (Takács Sándorék M.L.) pakolták. Láttam az ablakból, éjjel. – Úristen! – Meg sírtam, hogy mi lesz. És ahogy nézgettem ki az ablakon, egyszer csak láttam, hogy jön két rendőr, ott a kanyarban. Jönnek errefelé. Az egyik jön föl egyenesen hozzánk, a másik meg ment tovább, ment föl a plébániára. Hát jönnek le aztán a kocsisal, bejön a rendőr méghozzá egy ismerős, aki ide szokott járni a kocsmába. Azt mondja, hogy el kell, hogy menjünk. Úgy, hogy három napra való valami ennivalót pakoljunk össze. A nagymamát is hozták velünk, és Pördefölde felé vittek bennünket, de csak a „csirip”-partig értünk el, mert onnan a nagymamát visszaküldték, Ő nem kellett. Közben találkoztunk a szüleimmel, és akkor ott átraktak engem anyáméknak a kocsjába és vittek Csömödérbe, ahol bevagoníroztak bennünket.

(Úgy mesélték, míg mentünk az állomásra, hogy május 1.-én volt Lentiben valami gyűlés. És állítólag ott kellett aláírni a párttitkárnak és a bírónak, hogy a faluból kit kell kitelepíteni. Ott írták alá. Ezt én attól tudom, aki bennünket a vagonba kísért. Én övele nagyon jó viszonyba voltam, járt ide be hozzánk, a kocsmába. És elmesélte ezeket a dolgokat nekem. Rettenetes érzés volt a tudat, hogy fölöslegesek lettünk, vagy mi nem vagyunk olyanok, mint a többi, kidobnak bennünket. Hogy miért? Hát azért, mert a nagyapámnak itt Pákán volt a kocsmája, meg Pördeföldén ott volt a birtok.)

Ment a vonat napokon keresztül, aztán megálltunk a határszélen. Rá volt írva a vagonra, hogy: irány Záhony. Hát azzal indítottak bennünket, hogy kivisznek a Szovjetunióba. Igen ám, de közben éjszaka

lemondott a belügyminiszter, és akkor megtorpant minden. Akkor vissza, és akkor visszatoltak bennünket Egyekre, az egyeki állomásra és ott voltunk egy éjszaka, amíg nem jöttek értünk. Aztán onnan láttuk, hogy jönnek hosszú szekérsorok. Azokkal vittek bennünket a táborba. A táborban oszlopokat állítottak le, szalmát raktak rá tetőnek, és az alatt voltunk egy hétig. És akkor onnan el kellett menni abba a hodályba, ami a képen van.

Ez egy birkahodály volt, még előtte nap birkák voltak benne, és olyan alacsony ajtó volt, hogy le kellett hajolni, ha be akartunk menni. Aztán azt mondták, hogy ezt ki kell takarítani. Hát körülbelül jó méter magasan volt benne a birkatrágya, azt kellett nekünk, amivel tudtuk kipucolni. Borzalmas volt, tele birkatetűvel, és akkor azt estig meg kellett csinálni. Hoztak meszet, még szerencse, annyi eszük volt, hogy mésszel fertőtlenítették, aztán hozták a szalmát, lerakták és este odamentünk be, és ott aludtunk, mint a heringek, sorban, amekkora volt a hodály. Borzasztó. És akkor arra ébredtem föl, én pont a sarokba kerültem, hogy ekkora patkányok futkosnak, ki a falból. Vályogfal volt – borzasztó volt – tele patkánylyukakkal.

Onnan elvittek bennünket Piroskára, (Piroska major). Ott meg egy magtár padlásán voltunk elszállásolva, és ott a Takács Mariskáék mellett aludtunk. Takács bácsi volt a szomszédom a magtár padlason. Ott feküdtünk, és akkor helyet cseréltek a Mariskával, ne a Takács bácsi mellett aludjak. Őszre ott is levittek bennünket egy birkahodályba, mert hát a magtárpadlason odafagyunk volna. Onnan elhoztak bennünket Jusztuszra. Jusztuszon meg volt ilyen felvonulási épület, ami nem volt kész, csak tető meg fala volt és tenyérnyi rés volt a gerenda és a tető között. Azon télen borzalmas hideg jött. Olyan szél van a Hortobágyon, ahogy a havat hordja télen, nyáron meg a fekete homokot.

És hát emeletes priccsék voltak, mi a felső priccsre kerültünk, úgyhogy éjszaka behordta ránk a szél a havat. Én reggel jeget vettem le a vállamról meg a fejemről, ahogy behordta a szél a havat, hát rám fagyott. Éjjel Klárinak, a hűgornak szoktam mondani, hogy: – légy szíves vedd ki a kezemet a takaró alól – nem tudtam megmozdítani, annyira megfagytam. Úgyhogy mi ott annyira agyonhűltünk, fáztunk.

Onnan kórházba is vittek. Szerencsére „csak” mandula műtetre, mert már attól féltek, hogy agyhártyagyulladásom lesz.

A szolnoki nagykórházba vittek, de oda is rendőr kísért. Bevitt előbb a rendőrkapitányságra, mert öneki ott jelentést kellett leadni, és akkor onnan vittek be. Ott egy nagyon rendes orvos volt. Két hétig benn tartott, mert nagyon rossz állapotban voltam. Ötödik nap este,

meg hatodik nap reggel bevérzett a mandulám. Úgy, hogy, amikor műtöttek, szegényt szemközti spriccelte a vér. Na, azt hitte, hogy elvágta a hangszálat vagy valamit. Három tanuló, ilyen medikus, ott álltak mögötte, tanultak. A műtét után azokat küldte oda hozzám, hogy beszélgessek velem, hogy megtudják, tudok-e beszélni. De nekem nem volt kedvem beszélgetni, nem is szólaltam meg sokáig. Aztán már annyira meguntam, mert annyi mindent kérdeztek. Mondtam, hagyják abba már, tudok beszélni. Na, akkor úgy felnevettek mind, hogy: – na hál’ Istennek, rendbe van. Úgyhogy majdnem otthagytam én a fogam.

Nagyon aranyosak voltak a kórházban az orvosok is, meg az ápolók is.

Mielőtt ebbe a felvonulási épületbe kerültünk volna, előtte egy hónapig voltunk – novemberben – katonai sátorba, abban is a földön, szalmán aludtunk. Szörnyű mostoha körülmények között éltünk.

Amerre mentünk mindenhol rendőr kísért bennünket. Rendőri felügyelet nélkül sehova nem mehettünk. Reggelente aztán vittek bennünket ki dolgozni. Répát szedni Mezőtúrra, rizstelepet építeni Kormosra. Aztán vittek rizsgát építésre, kubikolni, Utána meg a rizstelepre rizst ültetni, később meg aratni.

Szóval szörnyű állapot volt az. Sok megaláztatásban volt részünk, amit mi ott kaptunk.

Szegény Apámék a Rózsacsordába jártak ki dolgozni. Ugorpusztai Nagy-erdőnek hívták. (Hisz’ most is úgy hívják, de most már nagyon le van tarolva, az óta, mint ott voltunk, – hisz’ láttuk, mert a keresztállításakor is voltunk ott, már a rendszerváltás után.)

Szegény hozni akart be nekem mézet a kórházba, hogy tudjak enni valamit, mert a teát sem tudtam meginni, az orromon jött vissza. Az egyik tanyasítól vette, vagy cserélte, nem tudom. Megtalálta nála az egyik kis rendőr, egy suhanc, huszonegy-néhány éves rendőr. Bevitte az őrszobára és annak a meglett embernek, akkora pofont adott, hogy szegény papa azt hitte, megpöndörödik a saját tengelye körül. Úgyhogy így bántak velünk.

Szegény nagymama küldött csomagot, amikor már lehetett. Hát küldte, küldte szegény, de az, mindig úgy jött, hogy a rendőrök felbontották az őrszobán, és ami olyan volt benn, azt kivették. Úgyhogy levelezni sem tudtunk. A nagymama, szegény, onnan tudta meg, hogy hol vagyunk, hogy amikor elvittek bennünket, és amikor odaértünk, ott az, aki parancsnokunk volt, aki kísért bennünket, ismert, odajött hozzám, és azt mondta: – írjon egy levelet, én elviszem biztos, hogy megkapja a Czupi néni. El is hozta, és akkor Ő mondta meg hol, milyen helyen vagyunk.

Az ott élőkre, a külsőökre nem panaszkodhatunk, mert a tanyasiak is végtelenül kedvesek voltak. Nem

voltak olyan, olyan kitagadók, csak mindig csodáltak bennünket, és mondogatták: – Te Jó Isten! Azt szokták mondani mán, hogy sötét Zala. Hát ez a sötét Zala? Teljesen más emberek voltak, mint mi. A mi kultúránk összehasonlíthatatlan volt az ottanival, de azért szerettek bennünket ezek a tanyasiak. Volt egy brigádvezetőnk, az úgy rendes volt. Egy fiatalember volt. Én ő mellé voltam beosztva írnoknak és listázni. Ugye kellett írni, hogy ki mit dolgozott meg munkanaplót vezetni. Hisz’ még meg is van valahol nekem az a füzetem. Abba föl van írva, hogy melyik tanyán mikor mit csináltunk ..., de nem tudom hova raktam el.

De a rendőrök azok komiszul bántak velünk. Parancsba kapták, meg azt mondták, hogy mi a nép ellenségei vagyunk. Az egyik rendőr nem is bírta elviselni, amit csinálniuk kellett velünk. A Takács bácsival – szentadorjáni boltos volt, ő volt a bevásárlónk – mentek Tiszafüredre bevásárolni. Ő kísért, és volt útközben, a mezőben egy gémeskút. Azt mondta a Takács bácsinak: – álljanak meg, elmegy inni. Odament a gémeskúthoz, vizet vett a szájába és fejbe lőtte magát. Nem bírta tovább, sajnált nagyon bennünket.

De rettenetes volt, amikor az embernek kiabálták hajnalban, hogy: – ébresztő a kutya úristenit, piszkos kulákok, Tito láncos kutyái... 12–13 kilométerre, meg 18-ra jártunk ki dolgozni a tanyákra. Akár milyen idő volt. Télen szakadt az eső, fagyott. Ahogy leesett megfagyott. Az esőkabátról telecsurgott a csizmánk vízzel. Lehúzta a sár a csizmát a lábamról, abból a jég potyogott. A zokni, ami a lábamon volt, az is jeges volt. Az egyik tanyán lakott egy néni. Hozzá mentünk be, és akkor úgy szárítgatta szegény. Ilyen körülmények közt éltünk. Az engem nagyon kikészített, az ízületeimet. Meg hát sokan így jártak. Egyikre így hatott, a másikra meg úgy.

Akkor jöhettünk el a táborokból, amikor Nagy Imre lett kormányon. Ő fölszámolta ezeket a táborokat, és akkor mindenki kapott értesítést. Nem egyszerre, hanem fokozatosan engedtek el bennünket. Attól függött, hogy kisgyerekekkel voltak, öregekkel voltak, vagy milyen korban lévők.

Mi az utolsó csoporttal jöttünk, mert nálunk nem volt gyerek sem, meg olyan öreg sem, és így '53. október 23-án szabadultunk. Akkorra kaptuk meg a papírt, hogy hazamehetünk. De aztán már az, hogy hogyan jövünk haza, arról már senki nem gondoskodott.

De nem jöhettünk haza, mert nem jöhettünk be a határsávba, hanem Tófejre mentünk. Ott volt a nagymamám testvérének a sógora, Béres Feri bácsi, és náluk voltunk egészen '56. szeptemberig.

– És akkor látogatóba se jöhettek haza?

– Nem. Egy éjszaka lógtam én haza, mert nem volt szabad bejönni a határsávba.

És a következő alkalommal elmentem a rendőrségre, hogy kérek beutazási engedélyt. A zalaegerszegi kapitányságon pont azzal a rendőrrel találkoztam, aki elkísért bennünket annak idején. Hát az a felnőtt ember elsírta magát, amikor meglátott.

– Jaj, jöjjön csak, majd én elintézem. Aztán tényleg meg is engedték, hogy egy napra hazajöhetek. Olyan későn értem haza, hogy a temetőbe, a nagyapám sírjához csak sötétben tudtam kimenni, és reggel mentem is vissza. Csak ennyire jöhettem haza. Nem is tudták a faluban, hogy itthon jártam, csak azok a rokonok, akiknél aludtam.

Aztán mi nem a forradalom után, hanem előtte már szeptemberben hazajöhattünk. Hazaengedtek bennünket. Akkor már tanács volt. Nem kaptunk mi semmit vissza a lakásból, hanem hátul, ahol most a faház van, azt kaptuk vissza, hogy oda bejöhetünk lakni. Aztán ott laktunk a nagymamával, addig, amíg a két első helyiség kivételével vissza nem adták. Azokat akkor kaptuk vissza, amikor a Tanács elment innen. Akkor visszakaptuk ugyan már az egészséget, de csak úgy, hogy bérletet fizettünk. A rendszerváltás után lett volna lehetőség arra, hogy visszaadják, de mivel a határidő lejártá után mentem a köztársasági megbízotthoz, már csak úgy vehettem meg. Úgyhogy újra meg kellett vennünk.

Az épület eredetileg bolt volt, a Hangya szövetkezet boltja. Nagyapám 42–43-ban nyitotta meg a

kocsmát. Ez volt a Vaskalap. Nem tudtam tovább tanulni, mert Nagypapa 47-ben meghalt, itt kellett lenni a kocsmába, és aztán azt is bezárták, később. Meg hát minket elvittek. Mit volt mit csinálni, és akkor újra egy boltot nyitott a Szövetkezet.

– *Mi lett a bútorokkal, amik itt maradtak a lakásban?*

– Mindent elvittek.

– *A falubeliek vitték el, vagy leltárba vették, és a hatóság?*

– Hát azt én nem tudom, mert a Nagymamát is kitiltották innen. Csak őt '51. január 4-ével tiltották ki, majd félévre rá, mint minket elvittek.

Csak azért kérdezem, mert a levéltárban megmaradt a leltár, amit felvettek a Ferenczyék ingóságairól, de senki másnak a Pákáról elhurcoltak közül.

Nem maradhatott meg a mienkké, mert mondom, a nagymamát úgy tiltották ki. Hát kellett volna leltározni a Takácséknál is, meg Pördeföldén a szüleimnél is, de egyik helyen sem vettek fel ilyet. Mindent elhordtak, amit lehetett. Pördeföldén olyan dáridózást csaptak, hogy csak, na. 50 liter pálinka volt a pincében, disznókat vágtak le, állatokat. Nem tudom hány tehenet ... A lovakat Borsfára vitték el. Már, mikor hazajöttünk '56-ban, akkor szóltak, hogy: – Jóska bátyám nem megy el megnézni a lovát? Még azt hiszem egy élt Borsfán belőlük.

Deportáltak névsora 1950. június 23.

Ramocsa: Gerencsér Kálmán; **Kerkafalva:** Gombos József és Antal, Berta János; **Alsószenterzsébet:** Szőke Kálmán, Bicsák Gyula; **Szentgyörgyvölgy:** Császár Jenő, Rózsás Károly, Lőrinc József, Nemes Kálmán; **Márokföld:** Vas Géza; **Nemesnép:** Benke Gyula, Csótár József, Szabó János; **Lendvajakbfa:** Benke Endre, Bunat József; **Baglad:** Bíró György, Lóránt Lajos; **Zalaszombatfa:** Göncz János; **Resznek:** Bertók Balázs, Csuka Antal; **Szijasártóháza:** Darabos József, Illés Vendel; **Gáborjánháza:** Szekeres Kálmán, József János; **Szentistvánlak:** Gál Péter; **Csesztreg:** Fentős Gyula, Varga József; **Kálócfa:** Simon Ferenc, Kulcsár János; **Zalabaksa:** Kovács János, Kajeza János, Németh Ferenc; **Kerkabarabás:** Bazsika Mihály, Molnár Sándor, Konya Imre, Borsos Vince; **Gosztola:** Vassics Dezső; **Lentikápolna:** Völgyi Károly, Kovács Simon; **Lenti:** Borsos Lajos, Tóth Ferenc, Békefi József, Bánki Bertalan, Vízkeleti Árpád; **Rédics:** Jenőfi Istvánné, Bajc Béla, **Lendvadedes:** Pálfi József; **Máhomfa:** Boller Gyula; **Bárszentmihályfa:** Kulcsár Sándor, Zadravec Iván; **Mumor:** Csank Béla;

Lentiszombathely: Fata József; **Teskánd:** Borsos József; **Szécsisziget:** Avendes Antal; **Tormaföld:** Borsos János; **Kútfej:** Doma István, Fata Károly; **Lovászi:** Szabó Ádám, Cseresnyés Sándor; **Tornyiszentmiklós:** Lelkes György, Szentgyörgyvölgyi Imre; **Dobri:** Fordán Károly; **Csörnyeföld:** Makaró Sándor; **Kerkaszentkirály:** Paál Pál, Róka János; **Muraszemenye:** Gyertyánági József, Gyertyánági István, Salamon Bálint; **Pördefölde:** Adanics János, Adanics József; **Csehi:** Dorogi Ferenc; **Várföld:** Tóth Gábor, János Péter, Villányi István; **Bázakeretye:** Jampi István; **Lispe:** Hajdú László; **Szentadorján:** Galai Kálmán, Takács János; **Dömeföld:** Bicsák István; **Kányavár:** Bedök Sándor; **Páka:** Ferenci József, Takács Sándor; **Csömödér:** Panker Ferenc, Baki Imre; **Kissziget:** Czigány Pál; **Ortaháza:** Bartanics Róza; **Maróc:** Tóth Károly, Tóth István; **Margita:** Timár József; **Iklódbördöce:** Boeskor Sándor; **Belsősárd:** Horváth István; **Zalaegerszeg:** Szalai Zoltán; **Lenti:** Kulcsár József, Kulcsár Tamás; **Család:** 92 (A felsorolás a családfelek nevét tartalmazza.)

Ferenczy Izabella Hortobágyon írt verses naplója 1950–1953⁹

Meghurcoltatásunk eseményei

1950. június 25. Tiszafüred-Kócs Lovassy-t[anya]
Tiszaigar – szeptember ...
Piroska-t[anya]. október ...

A mi holnapunk

Édes volt az otthon, ringató selyem ággyal
Édes volt a kert, nyíló rózsákkal
Június éjszakán zörgették ablakunk
Tövises ébredés lett a mi holnapunk
Elhangzottak a durva szavak
Csomagolj!! ... nincs többé otthonod
Reszkető kézzel szórtunk széljel mindent
S a régi ház búcsút intett.
Könnyfátylas szemmel hagytunk el mindent
Hogy prédája legyen a népnek
Június éjszakán zörgették ablakunk
Tövises ébredés lett a mi holnapunk
Fehér zsebkendő megtelt könnycseppel
Mert a zalai vonat utolsó füttyentett
Egy szörnyű vasárnap hajnalán
Kócs-pusztán háromszázhatvan ember sírdogál
Mert elhangzottak a durva szavak
S a mi jövőnk birka ólban hervad
Azóta hány sóhaj szállt fel az égbe
Hányszor kulcsoltuk imára kezünket
Miért dobott a sors mostohán minket
Vissza vár-e az otthon, ringató selyem ággyal?
Vissza vár-e a kert, nyíló rózsákkal?
Zörgethetjük-e a régi ház ablakát,
Visszatértünk legszebb napján?

3 órákor ébresztő

Csendes a nyári éjszaka
Mindenki alszik a birka hodályban
Rövid az éjjel s a hajnali fényben
Zima Jóska Isten káromló szavakkal ébreszt
Hajnali három óra s a hodály minden lakója
Álmos szemekkel kivonul az udvarra
Nézünk... nézünk... mit vétettünk az életnek
Hogy hányavetett emberek minket rémitenek
Eszünkbe jut az otthon édes emléke
Hol nyugodtan hajtottuk álomra fejünket
Hol nem ébresztett Isten káromló szavakkal
Zima Jóska minden reggel hajnalban.
A föld porából teremtett Isten
Korbáccsal sose hajtottak munkára minket
Munkánk gyümölcse szép otthonot termett
Amiért a „természet” pusztába kergetett
A pusztai nép gyűlölködve néz ránk
Zima Jóska hatszáz forintért kiabál
Tépett a ruhája, kopott a sapkája
Lusta emberek minden vonása

Rá van írva Zima Jóska arcára
S a szorgalmas zalai népet ő hajtja munkára
Mert minden reggel hajnalban
Ébresztőt kiabál a birka hodályban
Légy irgalmas Isten a szenvedőkkel
Otthonukból kiűzött emberekkel
Ne teremts számukra új Zimákat
Kik minket a halálba kívánnak
Add vissza otthonunkat, hol nem ébresztenek
Isten káromló szavakkal
Minden reggel hajnalban.

Pusztai szél

Az idő ősze jár
Sárguló falevél hulldogál
Szívünk az otthonért mind jobban fáj
Mert csendes őszi este
Felsír a pusztai szél, vészes hangja
Otthonukból kiűzött zalaikat siratja
Miért fáj, hogy felettünk süvítesz
Hisz lelkünkben fájó illúziók ülnek
Te a pusztát szereted
Könnyes arcú emberek ablakát zörgeted
Felsír a vészes hangod
Otthonukból kiűzött zalaikat siratod
Otthon is fúj az őszi szél
Lengeti az őszi rózsa levelét
Másé a kert ..., a ház ...
Avar lepi lábunk nyomát
Fújj csak te kegyetlen őszi szél
Még Kócs-pusztá számunkra él.

Kispó – november ...

T. Igar – december

Az igari kettes-tanya

Az igari kettes tanya
Rács ablakán ki-ki sír egy nóta
Egy deportált a bánatát
Temetgeti el egy nótaszóba
Fel-fel sóhajt szóbájának
Búval fedett rácsos ablakára
Elmerengve gondol vissza
Az elmúlt régi szabadságra
Ne sírjatok kedveseim
Ne epossze szívetek a bánat
Visszajövök majd tavasszal
Leszedni a nyíló ibolyákat
Hogy ha kérdik, merre jövök
Ne mondjátok, hogy rab vagyok régen
Mondjátok, hogy boldog vagyok
Mondjátok, hogy víg napokat élek.

Imák

Ha égből földre néz szemed Anyánk
 Ha bajt és bút keres
 Ha nézed itt a föld porán
 Ki jár itt véres Golgotán
 Magyarokra nézz, sorsunk mily nehéz
 Hát szánj meg minket és védj meg minket
 Viharban annyit szenvedőket

Oh Szűzanyánk Te jól tudod
 Nekünk csak szenvedés jutott
 Vesd áldó két szemed reánk
 És felragyog mi Golgotánk
 Magyarokra nézz...

Idegen tájról, oh Anyánk
 Hol nincs otthonunk és hazánk
 A foglyok szíve haza sír
 Szép otthonunkba visszasír
 A foglyokra nézz, sorsunk mily nehéz
 Oh szánj meg minket vígy' haza minket
 Viharban annyit szenvedőket.

Kormó – november
 1951. május Tiszasűj

Kesergő

Egy csendes nyári éjszakán
 Mint fenevadak törtek rám
 Kis falumból elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 Rabod lettem édes hazám
 Sirat engem apám, anyám
 Mert hazulról elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 Rám kenték a hazugságot;
 Hogy bolondul várom Titót
 Ezért engem elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 Gyenge volt a propaganda
 Nem ment senki a csoportba
 Ezért volt ok, hogy elhurcoltak
 S mindenemből kifosztottak
 Hogy a termelőcsoportnak
 Házat, földet lefoglaltak
 Ezért engem elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 Lett most tagja a csoportnak
 S gazdája a sok koncnak
 Ezek mindent elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 Most már jó a propaganda
 És a T.Sz.Cs. munkája
 Mert engemet elhurcoltak
 Mindenemből kifosztottak
 De ha a sors balul üt ki,
 És megjön a jobboldali

Az, akit most elhurcoltak
 És mindenéből kifosztottak
 A „rossebjét” de mindent vissza
 A fülükbe ezt kiálltja
 Azoknak, kik elhurcoltak
 És mindenéből kifosztottak.

Ítélet

Miért vagyok rabod hazám?
 E kérdésre válaszolj már
 Mert oly nehéz rabnak lenni,
 És ártatlanul szenvedni
 Adj választ már, és ne habozz
 Mert e tettért téged okoz
 Édes hazám minden fiad
 Legyen az rab, avagy szabad
 Adj választ és indokold meg,
 Had jöjjön a zsákból a szeg,
 Hogy miért lettem a falum gyásza
 Miért döntöttél rabságba

Hallgatsz ugye, néma lettél
 Megbántad már, amit tettél
 Szégyenpír fut végig rajtad
 Így jár az, ki másra hallgat
 Elfordultál az Istentől
 Zavart vagy már a sok blöffötől
 Amit mások bemesélnek
 Miért vetted azt te kézpénznek

Így jár minden anya ezért
 Ha eladja saját vérét
 A betolakodók ezrének
 Akik itt csak isznak, esznek

Csúfja lettél országoknak
 Szégyene a magyaroknak
 Azok téged ki nevetnek
 Csak miattad szenvednek

No, de elég volt e jóból
 És az eltöltött rabságból
 Csordultig van már a pohár
 De tartalma csak reád vár

Ülj le csak erre a padra
 Most jön az ügy fordulatja
 Minden vád ellenem mese
 S ezért van a helycsere

Így lesz a vádlottból vádló
 Te, pedig haza áruló
 Ez az ítélet nem hamis
 Elítél még az Isten is!

Ébredzés

Örülj, ne vess, kacagj,
 Ébredj rabszolga had
 Feszítsd meg izmaid
 S rabláncod elszakad

És segíts magadon
 Úgy Isten is segít
 Ő az ki tégedet
 Bárhogy megszabadít
 Mert ilyet nem pipált
 Soha ez a világ
 Hogy béke közepén
 Dúljon a bosszú láng
 És csecsemők, aggok,
 Ezer ártatlanok
 Legyenek örökre
 A semmiért rabok
 Az új apostolok
 A békét hirdetik
 Ūtik a nagydobot
 S közben a cselt szövik
 Hogy hol csaphatnak le
 Egy békés családra
 Annak szentélyére
 Minden vagyonára
 Éjjel, mint a bagoly
 Mikor minden alszik
 A békés népet űk
 Álmukból felverik
 Az emberi jogot,
 Ők nagyon tisztelik
 Aki nem hisz nekik
 Azt már is viszik
 Büszkén előre törj
 Az út haza vezet
 E harcban mindenütt
 Találsz segély kezét
 Nem lesz már partizán
 Nem lesz janicsár
 Mindenütt lesz béke
 És nem lesz proletár!

Induló

Zalaiak vagyunk
 Szívósak, mint a tölgy
 Életünk bölcsője,
 Az erdő és a völgy
 Forrásvíz kell nekünk
 Erdők suttogása,
 Nem pedig pocsolya
 Varjak károგása
 Jöjjön bármi is
 De mi itt nem maradunk
 Mert mi zalaiak
 És magyarok vagyunk
 Ezért dombos Zalát
 A haza bölcsének...
 Az Alföldet, pedig
 Adják Petőfinek!

Hű zalai...

Hű zalai vagyok
 És az is maradok
 Bárhogy is űz a sors
 Nem tágitok!
 A honvágý erőt ad
 Ébred a deportált
 Mert nem tart már soká
 Látni Zalát.
 A szívem feldobog
 Ha róla hallhatok
 Zaláért élek én
 S ha kell, halok.
 Kérlek ű Szűzanya
 Vezess engem haza
 Érted fohászokodom
 Dombos Zala.
 Ha Zalába lennék [leszek]
 Templomba elmegyek
 Oltárodra ű Szűz
 Rózsát viszek.
 A rózsza a hála
 És Fiad imája
 Ūdvözlégý hazánk
 Nagyasszonya!

Egy zalai kis faluból...

Egy zalai kis faluból üzenetet küldtek
 Azt üzenik, ne búsuljak, senkit sem temettek
 Mindenki él bizva bizik a tavaszi éjben
 Hogy a nap még nélkülünk is, süt még ebben az évben.
 Köszönöm az üzenetet megnyugodtam most már
 Tudom, érzem hogy egy lány szív hű és nem csapodár
 Áldjon meg a nagy űr Isten ott a falú végén
 Aki engem szeret úgy, mint régen.
 Minden úgy van, amint régen erdő, mező, réten,
 Madár füttytől zeng az erdő, áldás a vetésen
 Csak egy kislány búslakodik ott a falú végén
 Sőhajtása te hozzád száll, szeret úgy, mint régen.

Kerka menti huncut kislány...

A csillagok fennt az égen
 Ragyognak a nyári éjben
 Minden pihen, alszik csendben
 Csak én álmodozom ébren
 Álmodozom, de nem alszom
 Van én nekem ezer gondom
 Hogy mit érzek, azt én tudom
 Senkinek el nem mondhatom
 Gondolatban messze járok
 Kerka (menten) partján meg-megállok
 Ott, ahol engemet várnak
 Csókjai egy barna lánynak
 Csobogj, csacsogj, zengjél Kerka
 Lesz tüzes bor, lesz még nóta

Ott, ahol a lány szívébe
 Deportáltak van csak helye
 Esküszöm az égere, földre
 Vágyódom a szerelmedre
 Kerka menti huncut kis lány
 A szíved kell, nem hozomány

Péntek volt és huszonhárom

Hajnal volt és negyedhárom
 Felriadtunk rendőr szóra
 Bepakoltunk a nagyútra
 Elindítottak a világba
 Jaj, mikor lesz már ennek vége
 Mikor megyünk haza végre
 Jaj...Jaj...Jaj...

Szabad napon, vasárnapon
 Röplabdáztunk égő napon
 Ebéd után a csatornában
 Fürdés ingbe, gatyába.
 Aztán futballmeccset is néztünk
 De gólt rúgni nem sikerült
 Jaj mikor lesz már ennek vége
 Mikor leszünk otthon végre...

Este felé kiöltözve
 Ballagtunk a néma térre
 Zenekarunk három tagja
 Nidica, Sanyi és Jóska

Este elhúzták a nótánkat
 Táncra bízatták a párokat
 Jaj ne legyen még ennek vége
 Jó táncolni a hold fényébe...
 Levél osztás, csomagosztás
 Többet ér ez, mint bármi más
 Kilenc óra takarodó
 Bejelenti „Rigoletto”
 Lefeküdtünk, de nem pihentünk
 Kis egereket kergettünk.
 Jaj mikor lesz már ennek vége
 Mikor alszunk ágyba végre
 Jaj... jaj... jaj...

Miért adsz élet...

Miért adsz élet nekünk álmokat,
 Ha egyszer bennük hinni nem szabad?
 S ha már adod, tőlünk el miért veszed,
 Valóra válni miért nem engeded?

S ha teljesülnek, szét miért foszlanak,
 Azok nyomán csalódás miért marad?
 Hibásak abban tán magunk vagyunk,
 Tudjuk hiába, s újra álmodunk.

S mégis, ne bánd a csalódásokat,
 Csak adj élet, minél szebb álmokat,
 Mert álmok nélkül élni nem tudunk,
 Csak addig élünk, míg álmodhatunk.

Jegyzetek:

¹ Bánkuti Gábor: *A szerzetesrendek feloszlataása Magyarországon 1950*. In: *Rubicon* 2006/4, 46–53. p.

² Dr. Füzes Miklós: *Szibéria-szindróma Magyarországon*. In: *Kitaszítottak I.*, Alterra Kiadó, Budapest, 2002. 8–9. p.

³ Uo. 11. p.

⁴ Uo. 12. p.

⁵ Uo. 13. p.

⁶ Uo. 14–15. p.

⁷ Dr. Hantó Zsuzsa: *Kényszermunkatáborok a levéltári források tükrében*. In: *Kitaszítottak I.*, Alterra Kiadó, Budapest, 2002. 21. p.

⁸ Uo. 23. p.

⁹ Ferenczy Izabella nagyapja a dömeföldi malom tulajdonosa, édesapja hentes, kocsmatulajdonos, kocsmáros volt. Ennek köszönhetően Ő azon kevés falusi lány egyike, aki középiskolába járhatott. Elmondása szerint – a táborban – esténként, fiatalok-idősebbek összeültek, versbe szedték mindennapjaik történéseit, elhurcoltatásukat, vágyaikat, álmaikat és dalokat költöttek távoli lakóhelyükről, miközben hitvallást tettek egykori otthonuk mellett. Ezeket a verseket Ő jegyezte le.

¹⁰ Az 1–4. képeket Ferecskó Istvánné, az 5. képet Bedők Sándorné, 6–8. képeket Répási Sándorné Bicsák Erzsébet bocsátotta rendelkezésre.

1. kép: Adanics Matild és Fentős Gyula a szállásul szolgáló birkahodály előtt

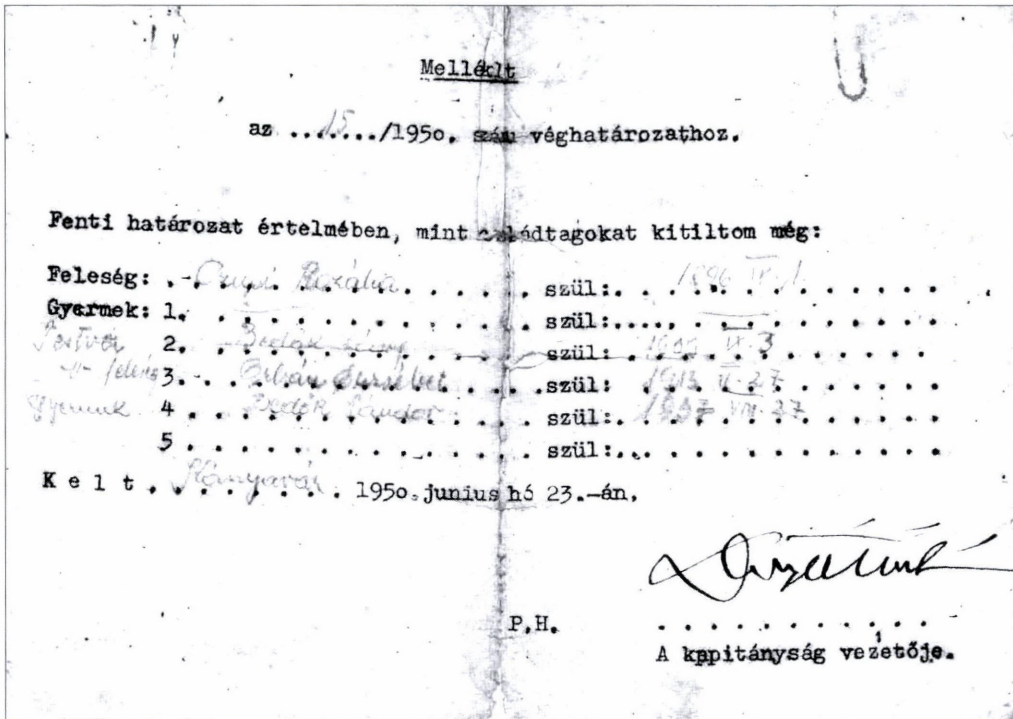
2. kép: Adanics Matild és édesanyja Adanics Józsefné

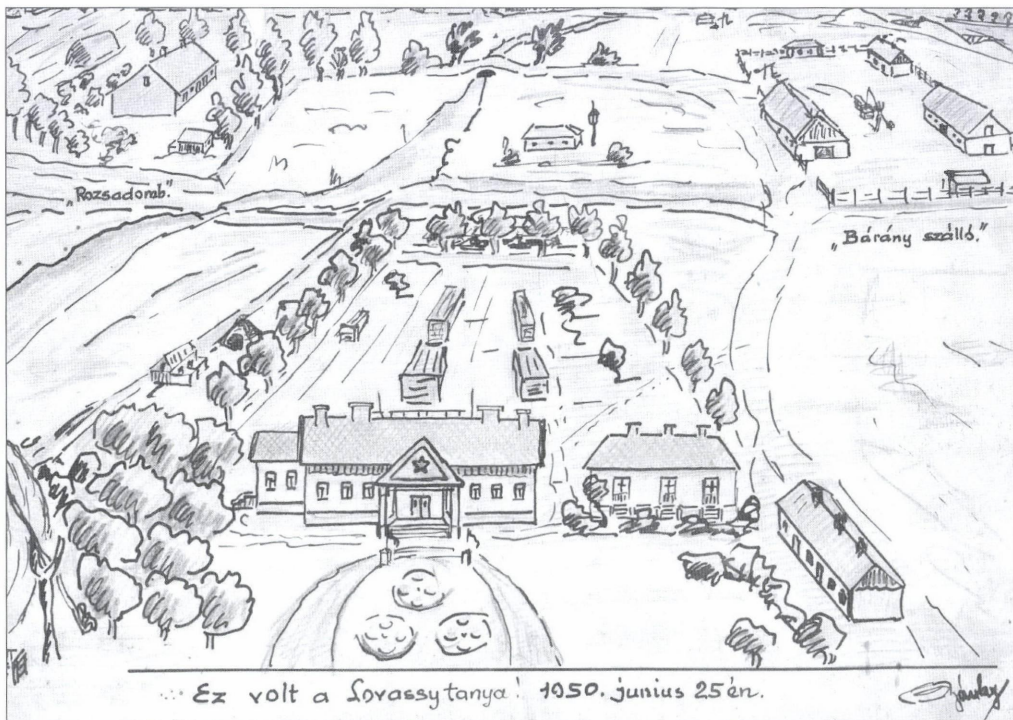
3. kép: Mindent maguknak kellett csinálni, ezért mindenhez érteniük kellett

4. kép: Táborlakók

5. kép: Kitiltó határozat melléklete

6. kép: A kócsi tábor: Tiszafüred-Kócs, Lovassy tanya, akvarell

7. kép: A kócsi táborhoz tartozó tiszai Piroska tanya, akvarell

8. kép: A tiszai Nagy-Jusztiusi tanya, akvarell